

GRONINGER BORGEN EN TUINEN

www.groningerborgen.nl € 3,-

INHOUD

pagina 5 INLEIDING

pagina 8 OVERZICHTSKAART

pagina 10 ALLERSMABORG

pagina 11 BURCHT WEDDE

pagina 12 COENDERSBORG

pagina 13 EKENSTEIN

pagina 14 ENNEMABORG

pagina 15 EWSUM

pagina 16 FRAEYLEMABORG

pagina 21 IWEMA-STEENHUIS

pagina 22 MENKEMABORG

pagina 26 NIENOORD

pagina 28 PILOERSEMABORG

pagina 29 RENSUMABORG

pagina 31 RUSTHOVEN

pagina 32 VERHILDERSUM

pagina 34 WELGELEGEN

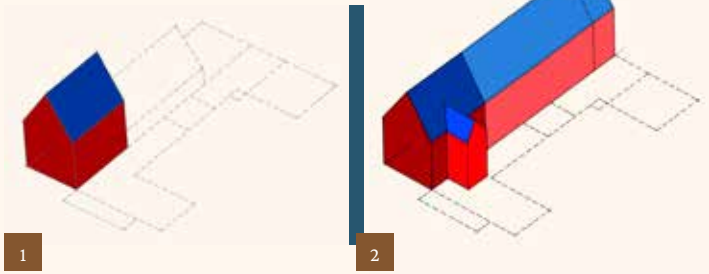
INLEIDING

De tuinen van de Groninger borgen zijn verschillend van karakter maar zijn alle een bezoek meer dan waard. Sommige borgtuinen zijn formeel, zoals de tuin van de Menkemaborg. Deze tuin is gereconstrueerd naar het originele tuinplan uit circa 1705. Het heeft een heldere indeling met symmetrisch gerangschikte vakken van geschoren buxus met daarin 18de-eeuwse bloemen- en plantensoorten. Zulke tuinen waren typisch voor de barokke periode. Bij Verhildersum, Ewsum en Welgelegen zijn tuinen te vinden waarin symmetrie ook belangrijk is. De tuin van de Fraeylemaborg daarentegen is grotendeels aangelegd in Engelse landschapsstijl met slingerpaden en bomen die vrij kunnen groeien.

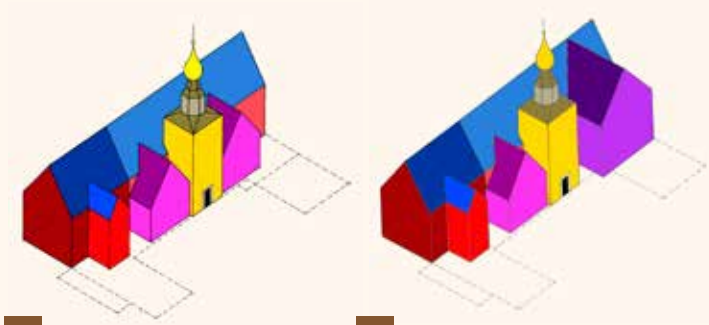
Veel Groninger borgen zijn als steenhuis begonnen. Steenhuizen waren vierkante bouwwerken, met minstens drie verdiepingen en zijden van tien bij zeven-en-een-half meter. Ze waren vaak ongeveer elf meter hoog en acht meter breed en hadden dikke muren (65 centimeter) van kloostermoppen. Gebouwd in de dertiende en de veertiende eeuw, waren ze toen iets bijzonders. Stenen waren duur. Alleen de rijken konden zich dat veroorloven. Het steenhuis was een verdedigingstoren waar men in benarde tijden het vege lijf borg. Meestal stonden ze op een hoogte met rondom een gracht. Beneden was een gewelf zonder doorgang naar boven; de ingang was op de eerste verdieping. Dreigde er gevaar, dan haastten de bewoners zich met hun kostbaarheden naar boven. Waarschijnlijk ging er van alles mee: eten, drinken, wapens, dieren en, natuurlijk, weerbare mannen. Men ging naar binnen langs een ladder die men achter zich aan naar boven trok.
Er was nog een verdieping en om het dak vermoedelijk een omgang vanwaar de belegerden stenen konden gooien op hun belegeraars. De provincie Groningen kent tegenwoordig nog één steenhuis: het Iwema Steenhuis in Niebert.

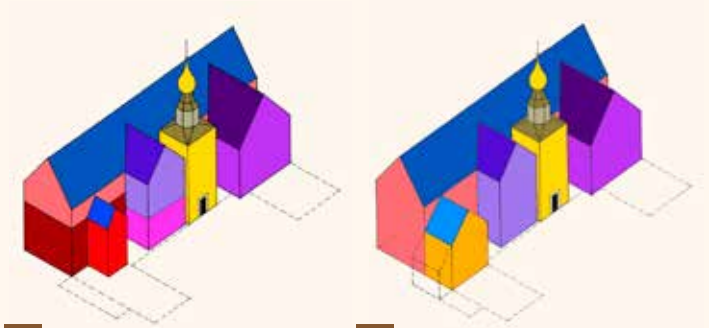
1

2

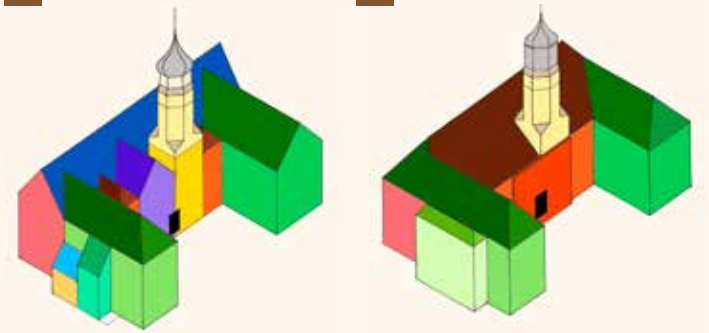
3

4

5

6

7

8

Bouwfasen van de Fraeylemaborg

Fase 1: voor 1300
Al voor het jaar 1300 is een steenhuis gebouwd.
Fase 2: 1300-1500
Het steenhuis wordt uitgebreid tot een langgerekt gebouw.
Fase 3: 1500-1550
Voor het gebouw komt een toren met lagere aanbouwen.
Fase 4: 1550-1670
Een zuidelijke aanbouw wordt toegevoegd.
Fase 5: 1550-1670
Het gebouw wordt in de hoogte uitgebouwd.
Fase 6: 1670-1780
Aan de noordkant wordt een uitbouw toegevoegd.
Fase 7: 1670-1780
De noord- en de zuidvleugel krijgen hun definitieve omvang.

Belegeringen kwamen vaak voor in de strijd om de macht. Koningen en keizers hadden in de verre Friese landen (Groningen, Friesland en Oost-Friesland) niet veel in te brengen. Vandaar dat de lokale heren hun eigen plannen maakten. Maar het was niet altijd oorlog en de steenhuizen werden in tijden van vrede gebruikt om er de oogst te bergen. Steenhuizen stonden op de erven van rijke boeren die van oudsher een heerd (van 'haard') bezaten. Sommigen van de heerdbezitters waren hoofdelingen, een naam die ze vermoedelijk gekregen hadden, omdat ze aan het hoofd stonden van een groepje gehuurde gewapende ruiters, maar later hield het woord vooral in dat ze 'hoofd'- de machtige van een dorp of streek - waren. Hoofdelingenfamilies breidden hun steenhuizen uit en gingen er wonen. Het steenhuis werd eerst verlengd tot 'langhuis'. Later werden er vleugels aangebouwd. Doordat de familie niet meer in de boerderij woonde, had ze voor het bedrijf genoeg aan stallen en schuren: de schathuizen. Van de ongeveer tweehonderd steenhuizen en borgen die in de provincie Groningen gestaan hebben, zijn er nog een paar over. Veel van deze borgen zijn omringd door prachtig aangelegde tuinen. Andere zijn gelegen in een schitterend landschap en is het borgterrein in veel gevallen vrij toegankelijk.

WADDENZEE
DOLLARD
LAUWERSMEER
Eemshaven
RENSUMABORG
Noordpolderzijl
Roodeschool
Uithuizen
Usquert
Uithuizermeeden
Lauwersoog
MENKEMABORG
Spijk
Warffum
N 363
EWSUM
Eenrum
Wehe-den Hoorn
N 361
Baflo
EKENSTEIN
Leens
Ulrum
Delfzijl
VERHILDERSUM
Middelstum
Loppersum
Zoutkamp
ALLERSMABORG
Winsum
N 994
N 46
Appingedam
Oldehove
RUSTHOVEN
Ezinge
Garnwerd
Bedum
PILOERSEMABORG
Kollum
Den Ham
N 361
Ten Boer
N 355
Grijpskerk
Siddeburen
Wagenborgen
Aduard
N 360
Zuidhorn
Schildwolde
uitenpost
ENNEMABORG
GRONINGEN
Slochteren
FRAEYLEMABORG
Grootegast
Hoogkerk
N 378
Midwolda
A 7
A 7
Surhuisterveen
Scheemda
N 372
Leek
Haren
Hoogezand-Sappemeer
Winschoten
A 7
NIENOORD
Peize
Marum
Nuis
IWEMA-STEENHUIS
N 372
Roden
Eelde-
Paterswolde
WELGELEGEN
Blijham
N 33
Oude Pekela
COENDERSBORG
N 963
N 366
Veendam
Zuidlaren
Nieuwe Pekela
Vries
Norg
Wildervank
BURCHT WEDDE
N 34
Haulerwijk
N 366
Vlagtwedde
Bourtange
A 28
Stadskanaal
Gieten
ASSEN
Rolde
N 378
LEGENDA
Borg open
niet open
Tuin te bezoeken

ALLERSMABORG

EZINGE

Direct buiten Ezinge manifesteert het rijk begroeide terrein van de Allersmaborg zich fraai in het landschap. Aan de oever van het Reitdiep, verscholen achter de boomsingels, ligt hier het borggebouw, dat in eerste aanzet uit de veertiende eeuw dateert. Aanvankelijk was er sprake van een Allersmaheerd, dat wil zeggen een boerderij van het geslacht Allard. Het later tot de Allersmaborg uitgegroeide complex is in de loop der eeuwen sterk verbouwd. Het twee verdiepingen hoge woonhuis is achttiende-eeuws. Het achterhuis met kelder is veel ouder. De laatste adellijke bewoner was jonkheer Reneke Meinard Adriaan de Marees van Swinderen. Hij overleed in 1899. Uiteindelijk werd de gemeente Ezinge

in 1946 eigenaar. Maar omdat er weinig geld was voor goed onderhoud raakte het huis in verval. In 1978 kocht Staatsbosbeheer het landgoed voor een gulden. Allersma werd gerestaureerd tot een voorname en degelijke Groninger behuizing. De negentiende-eeuwse sfeer werd hierbij gehandhaafd. De terreinen buiten de borgtuin zijn eveneens in beheer bij Staatsbosbeheer en zijn vrij toegankelijk.

BURCHT WEDDE

WEDDE

De burcht wordt omringd door een gracht, die op zijn beurt weer omringd wordt door een singel met bomen. Direct om de burcht ligt een eenvoudige tuin waarvan het grootste gedeelte met klinkers is verhard. Aan de zuidkant ligt een prachtig natuurlandschap.

Het Huis te Wedde naar een oude kopergravure uit omstreeks 1570

De ontwikkeling van het dorp Wedde is sterk bepaald door aanwezigheid van de in de veertiende eeuw gebouwde burcht. De bewoners van de burcht hadden grote invloed op bestuur en rechtspraak van Westerwolde. Dit leidde bij de bevolking uit de omgeving nogal eens tot spanningen. Zo vermoordden Westerwolders twee leden van het geslacht Addinga. In de zestiende eeuw werden heksenprocessen gevoerd op de burcht. Hierbij werden negentien vrouwen veroordeeld en als heks verbrand. Door de strategische ligging aan de weg Groningen-Duitsland raakte de burcht vaak betrokken bij krijgshandelingen. In 1619 kocht de stad Groningen de heerlijkheid Westerwolde en ook de burcht. In 1803 werd op de burcht voor het laatst recht gesproken. In 1828 besloot de stad Groningen tot verkoop en afbraak. Dit werd voorkomen door aankoop van de burcht door notaris mr. A.H. Koning te Bellingwolde. De familie Koning bleef tot 1955 eigenaar. In 1990 werd de burcht aangekocht door de gemeente Bellingwedde. Tegenwoordig is er een Kinderhotel en een museum ondergebracht.

COENDERSBORG

NUIS

De historie van de Coendersborg gaat terug tot de zeventiende eeuw. De oude borg raakte in verval en werd in 1813 vervangen door een landhuis: de huidige Coendersborg. Het pand is opgetrokken in neoclassicistische stijl, met een lage beneden- en een hoge bovenverdieping.
In de stijlkamers van de Coendersborg wordt door middel van videoportretten het verhaal van het landgoed verteld. Aan het woord komen voormalige bewoners, arbeiders, streekbewoners en de huidige natuurbeheerder van het landgoed.
De borg maakt deel uit van een historische buitenplaats met een oppervlakte van 74 hectare. Het landgoed biedt een grote variëteit aan natuur: bloemrijke graslanden omzoomd met houtsingels, loof- en naaldbomen en zelfs een klein heideveldje. Veel bijzondere dieren vinden hier hun plek.
Regelmatig organiseert Het Groninger Landschap excursies op het borgterrein en in het landhuis zelf. Voor wie het landgoed op eigen houtje wil verkennen is er een uitgezette wandeling van zes kilometer. Ook is het mogelijk om een wandeling te maken van de Coendersborg naar het Iwema-Steenhuis in Niebert.

EKENSTEIN

APPINGEDAM

Lucas Pieters Roodbaard (1782-1851, geboren te Assen) was een van de eerste tuinarchitecten die in zijn ontwerpen de Engelse landschapsstijl op eigen en kenmerkende wijze toepaste. Vanaf 1824 woonde hij in Leeuwarden en was hij betrokken bij de aanleg van buitenplaatsen in Friesland. In de provincie Groningen is het park van Ekenstein van zijn hand.

Fragment ontwerp tekening tuinarchitect Roodbaard

Ekenstein bij Appingedam, in 1648 gebouwd door vooraanstaande burgers en patriciërs, werd aan het eind van de achttiende eeuw gekocht door de adellijke familie Alberda. Zij verbouwden Ekenstein - vergroot in 1772 - in 1870 ingrijpend in een tijd dat veel borgen werden gesloopt. De wapenschilden aan de gevels zijn dan ook afkomstig van de voormalige borg Ewsum te Middelstum. Het werd een villa, met neogotische elementen, gericht naar de weg en met een voor Groningen unieke ridderzaal.
In 1923 overleed de laatste Alberda. Vanaf die tijd ging het bergafwaarts en werd Ekenstein tot 1933 verhuurd door de beide kinderen van de laatste bewoner. Daarna stond het leeg en werd er geen onderhoud meer gepleegd. Veel bomen werden gekapt en onvervangbare cultuurhistorische roerende goederen verkocht. In 1946 kocht de gemeente Appingedam het landgoed. Het park was gered en het huis werd gerestaureerd.
Vanaf de jaren vijftig heeft Ekenstein een horecabestemming. Het fraaie park in Engelse landschapsstijl werd omstreeks 1827 aangelegd naar een ontwerp van de befaamde tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard.

ENNEMABORG

MIDWOLDA

Het park grenst direct aan de borg en kleurt in het voorjaar geel en paars door sneeuwklokjes, krokussen en hyacinten, de zogeheten börgbloumkes. Verder ligt er een natuurbos dat 150 jaar geleden werd aangeplant voor houtopbrengst. De bomen staan in rijen. Het bos wordt het hele jaar begraasd door wilde Konikpaarden en biedt in het najaar veel soorten paddenstoelen.

Het bouwjaar van de Ennemaborg is niet bekend, maar het huis stamt evenals de andere steenhuizen in de provincie Groningen vermoedelijk uit de veertiende eeuw. In de achttiende eeuw werd de borg ingrijpend verbouwd. Sinds 1965 zijn borg en landgoed in bezit van Het Groninger Landschap en behoort het tot de pronkstukken van de stichting. De borg is geheel gerestaureerd en het park is grotendeels teruggebracht in de achttiende-eeuwse barokstijl.
Wat nu wordt beschouwd als de achterkant van de borg, was vroeger de voorkant. Aan die oude voorzijde ligt een park met een oprijlaan van drie kilometer. Een lange oprijlaan was een statussymbool: hoe langer de entree, hoe meer rijkdom kon worden getoond. De laan komt uit bij een ronde vijver met riet, waterlelies en groene kikkers. Dit is een overblijfsel van de vroegere gracht.
Naast de borg staat het oude Koetshuis, dat is omgetoverd tot bezoekerscentrum en in het weekend geopend is.

EWSUM

MIDDELSTUM

Gevelsteen geschutstoren

Het borgterrein van landgoed Ewsum kent een geschiedenis die teruggaat tot de vijftiende eeuw. Ridder Onno van Ewsum bouwde hier in 1472 de nog altijd aanwezige geschutstoren. De borg groeide uit tot een van de fraaiste in de Ommelanden, maar raakte in verval en werd in 1863 gesloopt, op de toren na. Het puin werd gebruikt voor wegen. In 1932 verrees op het terrein een boerderij in stijl van de Amsterdamse School.
De geschiedenis is zichtbaar in het tuinlandschap. De lindebomen zijn eeuwenlang gesnoeid en hebben de vorm van kandelaars. Er is een historische groentetuin, een kruidentuin, een boomgaard en een bloementuin. De lange fruitmuur van 40 meter ligt op het zuiden en is al ruim 300 jaar oud. De stenen houden warmte vast en maakten vroeger de teelt van onder meer perzik, abrikoos, moerbei en leipeer mogelijk.
De tuinen zijn ingericht volgens principes van rond 1800. Het terrein is vrij toegankelijk om te wandelen. In het koetshuis is een theeschenkerij. Het landgoed grenst aan het Middelstumerbos.

Het borgterrein is vrij toegankelijk, men kan er wandelen door de historische tuinen. De theeschenkerij in het koetshuis serveert koffie of thee en een streeklekkernij. Er worden ook regelmatig exposities georganiseerd. Het landgoed grenst aan het Middelstumer bos, waar het prachtig wandelen is.

FRAEYLEMABORG

SLOCHTEREN

De Fraeylemaborg in Slochteren is het stralende middelpunt van een vijfentwintig hectare groot landgoed. De borg begon meer dan zeven eeuwen geleden als een steenhuis. Aan het eind van de 18e eeuw kreeg het de vorm die we vandaag kennen. De laatste bewoners, de familie Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren, verkochten het landgoed in 1972. Nu is de borg een museum en het park vrij toegankelijk.
De Fraeylemaborg laat zien hoe de borgfamilie en het personeel leefden. Na binnenkomst in de imposante hal, kunnen bezoekers zelfstandig de vertrekken bekijken, van de kelder tot op zolder.
Het historische park is aangelegd in de Engelse landschapsstijl, met een centrale zichtas van anderhalve kilometer. Het voormalige schathuis is nu een restaurant. Er tegenover staat het koetshuis, nu museumwinkel en expositieruimte. Het is mogelijk om te trouwen op het landgoed. Ook zijn er ieder jaar allerlei activiteiten en evenementen.

De borgbewoners woonden in kamers met eeuwenoude erfstukken. Elke generatie voegde kunst toe uit de eigen tijd, verzamelingen en persoonlijke memorabilia. Tussen de schilderijen, het meubilair en porselein neemt het werk van de schilder Gerrit van Houten en zijn familie een bijzondere plek in.

In het park zijn de uitgestrekte zichtlijnen van de Franse barok bewaard gebleven, maar de Engelse landschapstijl domineert. Bekende tuinarchitecten en hoveniers, zoals Zocher snr., Blum en Roodbaard, introduceerden slingerpaden, grillige vijvers met romantische bruggetjes, een ‘Hoge Berg’ en bijzondere boomsoorten uit de koloniën. Het park is rijk aan flora en fauna en bied uitzicht op het omringende landschap.

Ieder voorjaar staat het park van de Fraeylemaborg vol vrolijk bloeiende plantjes, de zogeheten ‘stinzen’. Deze verwilderde vroegbloeiers, die veel op historische plaatsen groeien, worden in Groningen ook wel ‘börgbloumkes’ genoemd. In de herfst zorgt de diversiteit van loofbomen voor prachtige herfstkleuren.

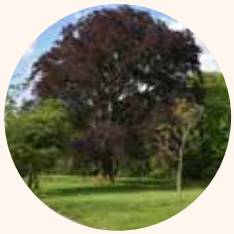

IWEMA STEENHUIS

NIEBERT

Elzensingels die zo kenmerkend zijn voor het zuidelijk Westerkwartier. Wandelaars of fietsers die langs de rijen zwarte elzen en oude eiken komen, proeven de oorspronkelijke sfeer van dit gebied.

Het Iwema Steenhuis werd rond 1400 gebouwd door de familie Iwema en is het enige overgebleven steenhuis in de provincie Groningen. Het werd niet omgevormd tot een luxe landhuis. Wel vond rond 1850 een ingrijpende verbouwing plaats. Het steenhuis is sinds 1988 in bezit van Het Groninger Landschap.

Binnen in het steenhuis vinden geen publieksactiviteiten plaats. De schuur achter het gebouw huisvest museum 't Steenhuus. Ook de tuin achter het steenhuis is open. Hier staat de dikste boom van de provincie: een rode beuk met een omtrek van zes meter. In het voorjaar bloeien hier stinzenplanten zoals krokussen, sneeuwklokjes en aronskelken, in het Gronings börgbloumkes genoemd. In de boomgaard groeien Groninger appel- en perensoorten.

MENKEMABORG

UITHUIZEN

De Menkemaborg is een volledig ingericht huis met een adellijk interieur, stijlvolle tuinen, grachten en singel waar een indrukwekkend beeld gegeven wordt van het leven en wonen op een Groninger borg in de achttiende eeuw. In de borg vindt de bezoeker ondermeer imposante schouwen van houtsnijwerk, een prachtig gedekte tafel, het schitterende staatsieledikant en de gezellige keuken. De kamers zijn zo ingericht alsof de bewoners 'even weg zijn'. De van oorsprong uit de veertiende eeuw dateren-de borg is, na een rigoureuze verbouwing van omstreeks 1700, in 1902 na het overlijden van de laatste Alberda bijna volledig leeg verkocht. De familie Alberda van Menkema was eigenaar van 1682 tot 1902. De erfgenamen van de laatste bewoner schonken de Menkemaborg in 1921 aan het Groninger Museum. Na restauratie van de tuinen en de gebouwen ging de borg in 1927 open voor bezoekers. Sinds 1969 zorgt de Stichting Museum Menkemaborg voor de exploitatie en beheer van de Menkemaborg. De tuin is gereconstrueerd naar het originele tuinplan uit 1705. Deze formele Hollandse tuin heeft een heldere overzichtelijke indeling met symmetrisch gerangschikte vakken van geschoren buxus met daarin achttiende-eeuwse bloemen- en plantensoorten. Het fraaiste gedeelte is de lusthof voor het zomerhuis met poorten en halve koepels van latwerk. Ook bijzonder is de natuurlijke zonnewijzertuin. Aan de andere zijde van de borg ligt de keukentuin waarin groenten en kruiden worden verbouwd. In deze strak aangelegde tuin is eveneens de rozentunnel te vinden. Een tunnel van peren loopt dwars door de fruithof waarin oude appel- en peren bomen staan. Een dwaaltocht door de grote doolhof eindigt bij de oude plataan. Rond de buitengracht ligt een boomsingel met in het voorjaar bloeiende stinzenplanten

Het belangrijkste meubel in de Menkemaborg is het vroeg achttiende-eeuwse staatsieledikant. Het is gemaakt in de Marot-stijl en bekleed met Chinese zijdedamast. De ingeweven versiering met chrysanten wordt in China als een symbool van geluk gezien. Het is ook een geluk, dat dit schitterende hemelbed bewaard is gebleven, inclusief de originele lattenbodem en matrassen.

De tuin van de Menkemaborg is befaamd om zijn rozentunnel die ieder jaar in juli bloeit. Voor veel bezoekers het moment om de tuin van de Menkemaborg te bezoeken. De belangrijkste soorten rozen in de rozentunnel zijn de enkelbloemige 'American Pillar' en de dubbelbloemige 'Dorothy Perkins'.

NIENOORD

LEEK

Het huis ‘De Nienoord’ ligt in het omvangrijke landgoed Nienoord. De borg, gebouwd in 1525, werd bewoond door de hoogste adel die Groningen heeft gekend. De familie Von Inn- und Kniphausen voerde, net als de Nassau-stadhouders, de graventitel. Door een terugloop van inkomsten en een grote brand in de 19e eeuw, veranderde het gebruik van de borg en ook het kasteelachtige aanzicht. Op de oude muurdelen en fundamenten werd in opdracht van de erfgenamen Van Panhuys in 1885/1886 het huidige landhuis gebouwd. Zelfs de schietgaten van de oorspronkelijke borg zijn nog zichtbaar. Van Panhuys raakte met echtgenote, zoon, schoondochter en huisknecht in 1907 met zijn rijtuig in het Hoendiep. Zij verdronken allen. De erfgenamen verkochten in 1950 de borg aan de gemeente Leek.
De museale bovenverdieping van de borg is gewijd aan de borgbewoners en de geschiedenis van Nienoord. De stijlkamers beneden zijn in gebruik als Grand Café en trouwzaal. In de andere gebouwen zijn de collecties van het Nationaal Rijtuigmuseum ondergebracht, bestaande uit ruim tweehonderd koetsen, tientallen arrensleden en duizenden bijzondere objecten. De bezoeker duikt in verhalen over rijkdom, macht, veen en vakmanschap. Ook zijn er kunsttentoonstellingen en culturele evenementen. Het geheel is omgeven door een ruim park met grachten, lanen, hertenkamp en de unieke, eeuwenoude schelpengrot. De muren van deze tuinkoepel zijn omstreeks 1700 gedecoreerd door Italiaanse stukadoors en tonen een bijzonder tafereel van mythologische zeewezens.
De poort van Nienoord stamt uit de 17e eeuw en werd gebouwd in opdracht van Georg Wilhelm von Inn- und Kniphausen. De poort werd ontworpen door Hindrik Bielefeld uit Bremen, en vermoedelijk in samenwerking met beeldhouwer Jan de Rijk gecreëerd.

Bovenop de poort staat het familiewapen, vastgehouden door twee leeuwen. Onder de Von Inn- und Kniphausens had Nienoord een barokke, formele tuin. In de loop van de negentiende eeuw kreeg de borg een Engelse landschapstuin, vermoedelijk naar ontwerp van Roodbaard. Verschillende unieke oude bomen kenmerken het aanzicht van de tuin.

Het woord sjees is een Nederlandse verbastering van het Franse woord chaise (stoel). De West-Friese sjees in de collectie van het Nationaal Rijtuigmuseum is afkomstig uit Spankeren. De Friese sjees stamt uit de achttiende eeuw, de tijd van de Rococo stijl. Kenmerkend zijn de twee hoge wielen, wit geverfd of donker van kleur.

PILOERSEMABORG

DEN HAM

De adellijke familie De Mepsche heeft maar kort op de borg gewoond. De families Bos, Boelens en Wierenga hebben er samen bijna 350 jaar geboerd. Het echtpaar Wierenga-Van der Valk – de laatste eigenaren – heeft de borg aan de Stichting Wierenga van Hamsterborg nagelaten, met als doel de borg met zijn gebouwen, inboedel en landerijen in stand te houden. De borg is in de jaren 1995-1998 gerestaureerd en bevat nu stijlkamers in het voorhuis en een karaktervol restaurant en vijf gastenkamers.

De Piloersemaborg is in 1633 gebouwd door Johan de Mepsche als zaalhuis op een rechthoekige plattegrond, in de vorm van een steenhuis. Het huidige Piloersema is echter geen steenhuis. De oorspronkelijke borg, die in de Tachtigjarige Oorlog is verwoest, stond waarschijnlijk honderd meter zuidelijker op een nog in het landschap zichtbare wierde.
De huidige borg is in 1699 verkocht aan een boerenfamilie Bos. In 1702 is er een grote schuur aangebouwd, die nu met een negentiende-eeuws tussenhuis de borg een kophals-romp uiterlijk geeft. Rond 1870 is de borg naar de toenmalige neoclassicistische mode verbouwd. Het kreeg een middengang met marmeren vloer, stucplafonds en grote 6-ruits vensters.

Nu is het de enige overgebleven boerderijborg van Groningen, die met het omliggende terrein een verborgen parel in het Middag-Humsterland vormt. Met de moestuin, boomgaard, siertuin, singels, grachten, theehuis, schapen en Groninger paarden is de borg een bijzonder voorbeeld van een boerderijborg. Langs de borg loopt een fietspad en de singels zijn vrij toegankelijk voor wandelaars.

RENSUMABORG

UITHUIZERMEEDEN

De Rensumaborg is waarschijnlijk van oorsprong een middeleeuws steenhuis. In 1555 wordt het huis reeds genoemd. Vanaf 1662 is de borg in bezit van de Ommelander adel. Vele roemruchte geslachten hebben er gewoond zoals de Aggema's uit Witmarsum en de Alberda's van Menkema. Onno Alberda gaf de borg in 1700 zijn huidige aanzien. De laatste Alberda stierf kinderloos en de borg werd in 1829 geveild. Koper was de heer Van Swinderen wiens familie het huis tot 1974 in haar bezit had.
In 1863 braken er andere tijden aan voor de borg. De levende have, rijtuigen en alles wat los en vast zat, werden geveild. Honderden

zware bomen in het bos werden gekapt en de vijver met hoge berg, waarop een theehuis, verdween. De Rensumaborg is eind jaren zeventig grondig gerestaureerd. In 1996 is de borg aangekocht door de Rensuma Boon Stichting. Daarna is het landgoed hersteld, deels met gebruik van oude tekeningen. Het terrein is van circa drie hectare tot drieëntwintig hectare uitgebreid, waarvan de laatste twee hectare recentelijk zijn aangekocht.

RUSTHOVEN

WIRDUM

De borg is een rijksmonument. Na een lange periode van minimaal onderhoud wordt het pand nu door de huidige eigenaren stapsgewijs gerestaureerd. Ook is de tuin hersteld als formele Franse tuin. Tevens is aan de tuin een nieuwe laag toegevoegd. De borg is uitsluitend op afspraak te bezichtigen.
Er is een wandelroute op het terrein van Steenfabriek Rusthoven van Het Groninger Landschap.

De borg Rusthoven is in 1686 gebouwd door Johan Eeck en diende als zomerverblijf. Zijn grootvader, met dezelfde naam, bouwde in 1648 het naastgelegen Ekenstein. Zowel grootvader, vader Sicco als Johan zelf zijn burgemeester van de stad Groningen geweest. In de zomer kwamen zij met de trekschuit over het Damsterdiep naar hun zomerresidentie. Rond 1740 werd er een hals aan de borg gebouwd en een groot schathuis. Het schathuis werd in 1955 afgebroken omdat het in zeer slechte staat was. In 1804 kocht Jan Hendrik Sissingh, die in 1811 onder de Fransen de eerste ‘maire’ - burgemeester - van Loppersum werd, Rusthoven en stichtte in 1805 samen met zijn vrouw een tichelwerk op het terrein. Hiervoor werd de omliggende kleigrond afgegraven. Rusthoven werd vanaf die tijd ook wel ‘tichelborg’ genoemd.
In de huidige situatie zijn de terreinen van de borg en de inmiddels herstelde ruïne tichelovenen gescheiden en is en groot deel van het oorspronkelijke terrein natuurgebied. Rusthoven is een van de weinige borgen in particulier bezit.

VERHILDERSUM

LEENS

Landgoed Verhildersum is een tweeëndertig hectare groot landgoed met als middelpunt de eeuwenoude borg, die in oorsprong dateert uit de veertiende eeuw. Het geheel is eeuwenlang in bezit geweest van de familie Onsta-Tjarda van Starkenborgh. De borg heeft door de eeuwen heen verscheidene gedaanteverwisselingen ondergaan. Tot 1953 is borg Verhildersum bewoond geweest. Het huidige gebouw met volledig ingerichte stijlkamers geeft samen met het omringende landgoed een beeld van het wonen en leven op het Groninger Hogeland in de negentiende eeuw. In het voormalige koetshuis worden wisseltentoonstellingen gehouden en is een museumwinkel ondergebracht. Historische singels, grachten en een indrukwekkende oprijlaan markeren het borgterrein. In 1968 werd een oudhollandse formele tuin aangelegd, ontworpen door tuinarchitecte Renske Boon en mevrouw T.F. Clevering, die zich waarschijnlijk baseerden op tekeningen van Th. Beckeringh uit circa 1750. In de jaren negentig van de vorige eeuw is de tuin gerenoveerd onder leiding van Klaas Noordhuis.

Beelden van Eddy Roos in de tuin

Accenten zijn een laat-negentiende-eeuws tuinprieel, een rozen- en clematistunnel en hedendaagse beelden van Eddy Roos. De tuin heeft strakke, symmetrisch aangelegde perken, gesnoeide heggetjes en paadjes en is aangelegd volgens de ‘gulden snede’: de lange as is net zo lang als twee keer de korte as. Ook de maatvoering van de beelden van Eddy Roos is hierop gebaseerd. Verhildersum onderscheidt zich onder andere door deze bronzen beelden die de tuin decoreren. Vanaf het borgterrein voert een schelpenpad langs de boomgaard, met negentiende-eeuwse fruitrassen en de landerijen, waar Groninger Blaarkoppen en Lakenvelders grazen, naar het compleet ingerichte arbeidershuisje en de boerderij. In de boerderij worden wissel-exposities gehouden. Bijzonder is het oude deel van de boerderij waar de landbouw van voor de mechanisatie wordt belicht. De bijzondere en uitgebreide kostuum- en textielcollectie van Landgoed Verhildersum wordt hier ook geëxposeerd.

VEENBORG WELGELEGEN

SAPPEMEER

De verwaarloosde borg werd in 1966 door de Odd Fellows als verenigingsgebouw aangekocht. Zowel borg als tuin zijn door hen in oude luister hersteld. Begin 2017 is Welgelegen overgedragen aan Het Groninger Landschap.
De tuin is open voor publiek. Af en toe stellen de Odd Fellows de borg open.

Borg Welgelegen werd gebouwd rond 1650 en is een van de weinige overgebleven veenborgen. Het was woning en kantoor van de administrateur van de Borger Compagnie. In 1736 kreeg het gebouw door een verbouwing zijn huidige vorm.
De buitenplaats heeft een voorname uitstraling door de hoge bomen, de gracht en de barokke siertuin. Borg, tuin en bijgebouwen zijn rijksmonumenten.
In 2022 is het herstel van de historische tuin en de veenborg afgerond door Het Groninger Landschap. Verzakking, achterstallig onderhoud en verdwenen monumentale bomen zijn hersteld, waarmee de vroegere grandeur is teruggebracht.
De tuin is open voor publiek. De borg is in gebruik door Cultuur op de Borg, dat er kleine culturele evenementen organiseert. De borg wordt daarnaast incidenteel opengesteld, onder meer in samenwerking met de Odd Fellows, die het gebouw lange tijd hebben beheerd en hebben bijgedragen aan het behoud ervan.

COLOFON

Redactie en samenstelling:
Mireille de Jong en Thea Pol
Vormgeving: foto-omslag; Gerard L.J. de Vries
Fotografie: Anton Tiktak, Arte del Norte, Geert-Job-Sevink, Trudelies de Graaf, Wilco van der Laan, Jantje Gras
Tekeningen pagina 6: Battjes & Ladrak
Druk: Scholma Print & Media

De volgende borgen treft u in Groningen aan:

- Allersmaborg in Ezinge
- Burcht Wedde in Wedde
- Coendersborg in Nuis
- Ekenstein in Appingedam
- Ennemaborg in Midwolda
- Ewsum in Middelstum
- Fraeylemaborg in Slochteren
- Iwema-Steenhuis in Niebert
- Menkemaborg in Uithuizen
- Nienoord in Leek
- Piloersemaborg in Den Ham
- Rensumaborg in Uithuizermeeden
- Rusthoven in Wirdum
- Verhildersum in Leens
- Welgelegen in Sappemeer

De brochure 'Groninger borgen en tuinen' verschijnt onder verantwoording van Erfgoed in Groningen.

Voor meer informatie
Erfgoed in Groningen
Raadhuisstraat 3
9988 RE Usquert
info@erfgoedingroningen.nl
www.groningerborgen.nl

Erfgoed
Groningen